

**Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
između EU i Bosne i Hercegovine**
3. SASTANAK PODODBORA ZA PRAVDU, SLOBODU I SIGURNOST
Banja Luka, 28- 29.11.2018. godine
PREPORUKE Evropske komisije

Funkcionisanje pravosuđa

Strateški okvir

1. Pozivaju se vlasti u BiH da ubrzaju djelotvornu provedbu Strategije za reformu sektora pravde (SRSP). Vijeće ministara BiH mora brzo usvojiti revidirani Akcioni plan (2018-2020), sa raspoređenim budžetom za svaku mjeru u skladu sa općim okvirom za finansiranje institucija Bosne i Hercegovine. Od bosanskohercegovačkih vlasti se očekuje da sarađuju sa organizacijama civilnog društva koje prate provedbu Akcionog plana za SRSP.
2. Apelira se na Ministarstvo pravde BiH da bez daljeg odlaganja finalizira nacrt Zakona o sudovima BiH u skladu sa propisima EU, prevashodno sa standardima koji se odnose na krivičnu nadležnost utvrđenu u Ugovoru o funkcioniranju Evropske unije. Evropska komisija je spremna izvršiti pregled finalnog nacrta zakona prije njegovog prosljeđivanja u dalju parlamentarnu proceduru.
3. Apelira se na Ministarstvo pravde BiH da u svojstvu formalnog predlagača početkom 2019.godine sazove radnu grupu za izradu Zakona o visokom sudskom i tužilačkom vijeću. Podsjećaju se vlasti u BiH na svim nivoima da se od njih očekuje da osiguraju usklađenost ovih zakona s preporukama Evropske komisije, ugrađenim u zakonodavnu inicijativu Visokog sudskog i tužilačkog vijeća koja je predočena u julu 2018.godine, kao i sa relevantnim mišljenjima Venecijanske komisije.
4. Apelira se na vlasti u BiH da bez daljeg odlaganja omoguće operativnost državnog zatvora. Apelira se na Vijeće ministara BiH da usvoji odluku o pravnom statusu zatvora, a na Ministarstvo pravde BiH se apelira da imenuje vršioca dužnosti upravnika zatvora, da pripremi plan za upošljavanje kadrova i nakon toga osigura adekvatnu edukaciju i rukovodstvo ustanove najdalje do sredine 2019.godine.

Nezavisnost, nepristrasnost, profesionalnost i odgovornost

5. Podsjećaju se vlasti u BiH na svim nivoima da pravosuđe i dalje mora biti nezavisno od političkih uticaja i da ga se mora posmatrati kao takvo. Nezavisnost pravosuđa se mora podržavati u cijeloj zemlji. Izabrani nosioci vlasti i političke stranke moraju u potpunosti poštivati nezavisnost pravosuđa, a od nosilaca pravosudnih funkcija se očekuje da kontinuirano postupaju u skladu s najvišim standardima nepristrasnosti, odgovornosti i integriteta prilikom vršenja svojih dužnosti, te da se odupiru svim vrstama političkih pritisaka.
6. Poziva se VSTV da nastavi s proaktivnom provedbom i praćenjem svoga novog Akcionog plana za 2018-2020, prvenstveno osiguravanjem djelotvorne provedbe novog sistema ocjenjivanja rada i izjava o imovinskom stanju sudija i tužilaca od 1. januara 2019.godine. U tom pogledu, od VSTV-a se očekuje da periodično mjeri napredak u realizaciji odgovarajućih pravilnika, a po potrebi, provjerava i funkcionalnost novouspostavljenih sistema. Od VSTV-a se očekuje da preko svojih nadležnih organa osigura pravovremenu provedbu mjera za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala (uključujući pranje novca) koje spadaju u njegovu nadležnost, uključujući i organiziranje planiranih TAIEX seminara, prevashodno seminara o pregovaranju o krivici. Apelira se na nadležne organe

vlasti da značajno unaprijede kvalitet finansijskih istraga te da u potpunosti iskoriste pomoć kroz IPA-u, čime će se privremeno povećati finansijska stručnost u tužilaštvima.

7. Poziva se VSTV da redovno obavještava Evropsku komisiju o ostvarenim rezultatima u provedbi Akcionog plana i drugih pratećih planova i smjernica, te da dostavlja tekstove relevantnih mjera koje se usvoje ili koje se, ako se budu smatralo korisnim, planiraju usvojiti s ciljem traženja daljeg stručnih savjeta npr. o kvalificiranosti kandidata i sudskoj reviziji konačnih odluka VSTV-a. Evropska komisija je spremna da mobilizira ciljano stručno osoblje za ocjenjivanje stepena realizacije svojih preporuka.

Efikasnost i djelotvornost

8. Od vlasti u BiH se očekuje da povećaju svoje napore na unapređivanju efikasnosti pravosuđa, prije svega rasterećivanjem sudova od nespornih parničnih i privrednih predmeta, uključujući komunalne predmete. Radna grupa koja funkcioniše pod okriljem Ministarstva pravde BiH mora posebno rješavati nedostatke u zakonima o izvršnom postupku kako bi se smanjile mogućnosti neopravdanih kašnjenja u postupku.
9. Od izvršnih i zakonodavnih organa vlasti se očekuje da uspostave uvjete u kojima će izvršiteljima omogućiti pristup svim relevantnim javnim registrima i da uspostave registar izvršnih dužnika, naročito onih iz socijalno ugroženih kategorija, kao i da izvrše reviziju sistema sudskih taksi.
10. Kratkoročno, od nadležnih izvršni vlasti se očekuje da u saradnji sa VSTV-om omoguće međusobnu povezanost postojećih sistema za upravljanje predmeta (CMS; SOKOP) i svih relevantnih javnih registara (zemljišnoknjižni/katastar, registar privrednih preduzeća, baza podataka s porezima, itd.). U tom kontekstu, i dalje ostaje prioritet osigurati specijalizovanu edukaciju izvršilaca te unaprijediti cjelokupne tehničke uvjete za rad svih izvršnih odjeljenja, standardizaciju i automatizaciju, kao i usklađivanje sudske prakse. Od vlasti na svim nivoima se očekuje da provedu preporuke Evropske komisije koje proizilaze iz misija stručne procjene u oblasti izvršnog postupka u parničnim i privrednim predmetima čim budu dostupne.
11. Od vlasti BiH se očekuje da budu efikasnije u rješavanju pitanja suđenja u razumnom roku. Od njih se naročito očekuje da ojačaju postojeće kapacitete pravosudnih institucija i osiguraju ravnopravnu podjelu posla među sudijama/tužiocima u pravosudnim institucijama. Od vlasti u BiH se očekuje da hitno izmijene zakone i predvide više osnova za prijenos predmeta/nadležnosti i zaduživanje sudija predmetima. VSTV mora ubrzati svoje napore na smanjenju zaostalih neriješenih predmeta u pravosuđu fokusiranjem na rješavanje najstarijih predmeta.
12. Od VSTV-a se očekuje da poboljša sigurnost i transparentnost sistema upravljanja predmetima za sudije i tužioce (CMS/TCMS) koji omogućava nasumičnu dodjelu predmeta. Posebno, mora se onemogućiti svaka preraspodjela bez konkretnog obrazloženja i uvesti sistem kontrole preraspodjele predmeta.
13. Od Bosne i Hercegovine se očekuje da radi na boljem mjerenju rezultata reforme pravosuđa, koje će se naročito bazirati na upotrebi sistema upravljanja predmetima koji je već uspostavljen u cijeloj zemlji i pouzdanih statističkih podataka o radu sistema pravosuđa koje taj sistem pruža, u skladu sa metodologijom Evropske komisije za učinkovitost pravosuđa (CEPEJ). EU se stoga raduje što će dobiti pregled primjene CMS-a zajedno sa akcionim planom za nadogradnju ovog sistema, kako je dogovoreno na Ministarskom forumu o pravosuđu i unutrašnjim poslovima zemalja Zapadnog Balkana, održanom 4-5.10.2018.godine u Tirani. Dalje, BiH se poziva da izrazi interes za regionalni projekat

istraživanja pravosuđa koji Evropska komisija planira provesti zajedno sa Svjetskom bankom u svim zemljama Zapadnog Balkana.

Kvalitet pravosuđa

- 14.VSTV i dva Centra za edukaciju sudija i tužilaca na entitetskom nivou potiču se da tijesno koordiniraju svoje napore na pružanju podrške za uvođenje mentorske šeme za pravosuđe u BiH, uključujući mogućnost uspostave namjenske radne grupe.
- 15.Podsjećaju se vlasti u BiH na potrebu da osiguraju pristup odabranim sudskim odlukama, i funkciju pretraživanja za širu javnost u kontekstu daljeg poboljšanja transparentnosti rada pravosuđa kroz cjelokupni pristup sudskim odlukama.
- 16.Apelira se na Bosnu i Hercegovinu da nastavi s aktivnostima svih zajedničkih vijeća najviših sudskih instanci s ciljem usklađivanja sudske prakse u BiH.

Saradnja pravosuđa u građanskim i krivičnim stvarima

Vlasti u BiH se potiču da:

- 17.Omoguće operativnu saradnju s EUROJUST-om osiguravanjem adekvatnih standarda zaštite podataka.
- 18.Nastave svoje napore na izmjenama i dopunama zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći, kao i da nastave s daljim pregovorima, te potpišu i ratifikuju dodatne bilateralne sporazume o uspostavljanju saradnje između sudova u regiji i šire, te da poboljšaju odgovarajuću saradnju pravosuđa sa državama članicama EU.
- 19.Brzo finaliziraju interne procedure neophodne za pristupanje međunarodnim instrumentima u oblasti pravosudne saradnje, kao što su Haška konvencija od 19.10.1996. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i o mjerama za zaštitu djece, te Protokola od 23.11.2007.godine o zakonima koji se odnose na obaveze uzdržavanja.
- 20.Poboljšaju edukaciju sudija i tužilaca o dokumentima Vijeća Evrope u oblasti pravosudne saradnje, posebno o Konvenciji o međusobnoj pomoći (1959) i njena dva protokola, Konvenciji o izručenju (1957) i njena četiri protokola, te Konvenciji o transferu osuđenih osoba (1983) i njenom dopunskom protokolu.

Državna strategija za procesuiranje predmeta ratnih zločina i tranzicijska pravda/nestale osobe

Apelira se na vlasti u BiH da:

- 21.Na Vijeću ministara, bez odlaganja, usvoje revidiranu državnu strategiju za rad na predmetima ratnih zločina.
- 22.U budžetu BiH osiguraju dugoročno finansiranje sudija i tužilaca koji su posebno angažovani na rješavanju starih neriješenih predmeta ratnih zločina.
- 23.Finaliziraju reviziju zakona kako bi otklonili mogućnost pretvaranja izrečenih kazni zatvora za ratne zločine u novčane kazne;
- 24.Izrade izmjene i dopune zakona o parničnom postupku kako bi osigurali zaštitu svjedoka u parničnom postupku;
- 25.Koordinirano podrže i osnaže ulogu Instituta za nestale osobe BiH omogućavanjem

adekvatnog stepena popunjenosti kadrova i resursa, te izmjenom postojećih sporazuma s ciljem da BiH preuzme pune ovlasti nad procesom traženja nestalih osoba.

26. Osnaže kapacitete sudske medicine u zemlji, naročito u Federaciji BiH.

27. Iniciraju formalni proces koji će predvoditi država za izradu cjelodržavne strategije za tranzicijsku pravdu.

Borba protiv pranja novca

28. Apelira se na vlasti u BiH da uvedu registre sa informacijama o stvarnom vlasništvu u skladu sa 4. Direktivom o borbi protiv pranja novca.

Politika borbe protiv korupcije

Apelira se na vlasti u BiH da:

29. Usvoje dosljedne dokumente politike borbe protiv korupcije tamo gdje još uvijek nedostaju, te da osiguraju njihovu uspješnu provedbu i evaluaciju u skladu s odgovarajućim strateškim okvirom na svim nivoima.

30. Uspostave nezavisne organe za prevenciju korupcije na svim nivoima vlasti, tamo gdje još uvijek nisu uspostavljeni, istovremeno pružajući adekvatne ljudske i materijalne resurse za sprječavanje i borbu protiv korupcije.

31. Ojačaju koordinacijsku ulogu Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) kako bi osigurali usklađeno djelovanje organa za prevenciju korupcije na svim nivoima i donošenje politika u skladu sa Strategijom BiH.

32. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizilaze iz misije stručne procjene za prevenciju korupcije koja je provedena u aprilu 2018. godine. Poziva se APIK da predoči Evropskoj komisiji zajednički akcioni plan u tom pogledu i po potrebi osigura punu koordinaciju, potrebnu za uspostavu radne grupe sa nadležnim organima vlasti na svim nivoima.

33. Osiguraju adekvatan nastavak zakonodavnih i institucionalnih aktivnosti radi ispunjavanja preostalih preporuka GRECO-a, prije svega o finansiranju političkih stranaka i sukobu interesa i o tome pismeno obavijeste Evropsku komisiju.

34. Dalje ojačaju kapacitete Službe za reviziju Centralne izborne komisije za praćenje postupanja u skladu s odredbama o finansiranju političkih stranaka.

35. Izmijene relevantne zakone kako bi uspostavili efikasan mehanizam za provjeru tačnosti izjava o imovinskom stanju javnih zvaničnika na svim nivoima.

36. Dovrše zakonodavni okvir o zaštiti prijavitelja korupcije usvajanjem zakona na nivou Federacije.

37. Finaliziraju proceduru za usvajanje novog Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH i nastave s uspostavom stalnog, samostalnog i nezavisnog tijela za provedbu navedenog zakona.

38. Osiguraju funkcionalan mehanizam za prevenciju sukoba interesa diljem zemlje, posebno na nivou Federacije i Brčko distrikta.

39. Izvještavaju na svim nivoima o provedbi preporuka Komisije koje proizilaze iz misije stručne procjene u oblasti procesuiranja korupcije i organiziranog kriminala, uključujući pranje novca, a koje spadaju u nadležnost izvršnih i zakonodavnih organa vlasti. U tom kontekstu apelira se na vlasti u Federaciji da bez odlaganja uspostave specijalizirana odjeljenja za rad

nas slučajevima organiziranog kriminala i korupcije u Tužilaštvu FBiH i Vrhovnom sudu FBiH.

40. Budu domaćini misije stručne procjene tokom 2019. godine o statusu, funkcionisanju i saradnji organa za provedbu zakona u BiH.
41. Osiguraju aktivno učešće svih organa za borbu protiv korupcije u okviru IPA projekta za prevenciju korupcije, koji počinje početkom 2019. godine, s ciljem jačanja struktura za prevenciju korupcije i jačanje svijesti među građanima.

Borba protiv organiziranog kriminala i saradnja agencija za provedbu zakona

Apelira se na vlasti u BiH da:

42. Bez daljeg odlaganja uspostave nacionalnu kontakt tačku za EUROPOL.
43. Sistematski primjenjuju oduzimanje imovine u svim relevantnim krivičnim postupcima, te uspostavljaju i jačaju sistem upravljanja oduzetom imovinom na svim nivoima.
44. Primjenjuju preporuke Evropske komisije koje proizilaze iz misije stručne procjene o borbi protiv trgovine ljudima; jačaju ulogu radne grupe za borbu protiv trgovine ljudima kako bi se unaprijedila koordinacija u ovoj oblasti u cijeloj BiH.
45. Dalje unapređuju pravni okvir i međuagencijsku saradnju u oblasti politike o zaštiti svjedoka i politike o tajnosti ličnih podataka kako bi osigurali efikasniju borbu protiv teškog i organiziranog kriminala kroz bolju zaštitu zaštićenih svjedoka i policijskih istražitelja.
46. Usvoje strategiju o kibernetičkoj sigurnosti i izrade akcione planove na državnom i entitetskom nivou.
47. Uspostave timove za hitne kompjuterske intervencije (CERT) na državnom nivou i u Federaciji BiH te osnaže njihovo funkcionisanje u *Republici Srpskoj*.
48. Nastave s provođenjem Akcionog plana protiv nezakonite trgovine vatrenim oružjem između EU i zemalja jugoistočne Evrope (2015-2019).
49. Dalje unaprijede procedure koje se tiču programa o evidenciji i razmjeni podataka o putnicima (API/PNR) kako bi se pojačala borba protiv prekograničnog i organiziranog kriminala.

Saradnja u oblasti droga

Apelira se na vlasti u BiH da:

50. Bez daljeg odlaganja usvoje Akcioni plan za provedbu Državne strategije nadzora nad opojnim drogama, sprječavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga;
51. Usvoje bez odlaganja revidirane zakone radi sprječavanja i suzbijanja zloupotreba opojnih droga, kako bi se osnažili mehanizmi za borbu protiv zloupotrebe droga.
52. Formalizuju svoju saradnju sa Evropskim centrom za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) i uspostave lokalnu kontakt tačku za pitanje droga za cijelu zemlju i sistem ranog upozoravanja.
53. Uvedu fleksibilne mehanizme koji će omogućiti redovno ažuriranje spiska kontroliranih psihoaktivnih supstanci.
54. Ojačaju operativnu i stratešku koordinaciju na svim nivoima, u represivnim i preventivnim politikama, uključujući planove za oporavak.

Borba protiv terorizma

Apelira se na vlasti u BiH da:

55. Pod hitno osiguraju redovno finansiranje operativne radne grupe za borbu protiv terorizma kao jedinstvene jedinice; te da regulišu njeno sjedište i finansiranje.
56. Revidiraju i izmijene Akcioni plan za provođenje Strategije za borbu protiv terorizma (CT); revidiraju sastav i ulogu Nadzornog tijela za borbu protiv terorizma s ciljem uključivanja civilnog društva i nadležnih civilnih ministarstava i odjela (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita, rad, itd.)
57. Dalje razviju mehanizme regionalne saradnje za borbu protiv terorizma i za sprječavanje i borbu protiv nasilnog ekstremizma (P/CVE) kako bi se povećalo aktivno učešće zemalja Zapadnog Balkana, kao što je mreža nacionalnih koordinatora za borbu protiv terorizma.
58. Usvoje izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH kojima se kriminalizira teroristička propaganda, putovanje radi počinjenja terorističkih djela i druga krivična djela povezana s terorizmom.
59. Ojačaju kapacitete Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) za borbu protiv terorizma, poboljšanjem pravnog okvira.
60. Počnu s provedbom programa o sprječavanju i borbi protiv nasilnog ekstremizma s lokalnim zajednicama na pilot lokacijama.
61. Razviju mehanizme za procjenu rizika za osuđene teroriste u različitim fazama krivičnog postupka: tokom istrage, suđenja, pritvora i nakon puštanja na slobodu.
62. Izrade programe za deradikalizaciju/suzdržavanje od nasilja tokom boravka u zatvoru, te programe resocijalizacije za strane terorističke borce nakon puštanja na slobodu te članove njihovih porodica.
63. Omoguće brzu uspostavu Sistema automatske identifikacije putem otisaka prstiju i dlanova (AFIS).
64. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene o borbi protiv terorizma i sprječavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma koja je provedena u martu 2018. godine.

Azil i migracije

Apelira se na vlasti u BiH da:

65. Preuzmu političku odgovornost za upravljanje migracijama.
66. Iskoriste Operativno-komunikacijski centar u Sektoru za zaštitu i spašavanje Ministarstva sigurnosti da proaktivno koordiniraju sve aktivnosti sa svim akterima na koje je utjecala migraciona kriza, te osiguraju adekvatne planove za nepredviđene situacije. Konkretno, kantonalna i općinska uprava će učestvovati u ovom procesu.
67. Povećaju kapacitete za odgovor na migracionu krizu, prvenstveno dodatne smještajne i zdravstvene kapacitete za rješavanje povećanog priliva migranata. Ovo zahtijeva adekvatne kapacitete za prijem do 2000 dodatnih migranata.
68. Unaprijede efikasnost registracije i identifikacije migrantske populacije i međuagencijsku saradnju u ovom kontekstu, prvenstveno putem dodatnih ljudskih resursa.
69. Intenziviraju provođenje sporazuma o readmisiji i aktivnosti radi potpisivanja dodatnih sporazuma o readmisiji sa zemljama porijekla nezakonitih migranata i drugim zemljama

koje su u visokom migracijskom riziku.

70. Provedu preporuke Evropske komisije iz misije stručne procjene u oblasti migracija i azila koja je provedena u februaru 2018. godine.
71. Unaprijede kontrolu nad procesom izrade i nabavke biometrijskih pasoša.

Upravljanje granicama i vizna politika, uključujući praćenje nakon uvođenja liberalizacije viza
--

Apelira se na vlasti u BiH da:

72. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene o viznoj politici koja je provedena u oktobru 2018. godine, čim budu dostupne.
73. Počnu sa izradom nove Strategije integriranog upravljanja granicom (IUG) i akcionog plana u skladu s najnovijim promjenama u politici IUG-a u EU.
74. Ratifikuju i provedu Sporazum o statusu sa Evropskom agencijom za graničnu i obalnu stražu.
75. Unaprijede proces analize rizika i ojačaju ulogu Zajedničkog Centra za analizu rizika, uključujući njegove rezultate u borbi protiv prekograničnog teškog i organiziranog kriminala.
76. O snaže kapacitete granične kontrole Granične policije, prvenstveno unaprijeđivanjem ljudskih resursa i tehničke opreme.
77. Osiguraju da svi sistemi za ličnu identifikaciju koji su instalirani na granicama - uključujući Sistem za personalnu identifikaciju, sigurno poređenje i vrednovanje (PISCES) - budu usklađeni sa zahtjevima EU za zaštitu ličnih podataka.
78. Ojačaju operativne kapacitete Službe za poslove sa strancima, prevashodno povećavanjem ljudskih resursa i tehničke opreme.
79. Unaprijede međuagencijsku saradnju i koordinaciju s lokalnim policijskim snagama i drugim nadležnim organima za efikasniju kontrolu granice i upravljanje migracijama.
80. Osiguraju zatvaranje svih preostalih nelegalnih graničnih prelaza sa Srbijom.

Osnovna prava

Apelira se na vlasti u BiH da:

Promocija i realizacija ljudskih prava

81. O snaže aktivnosti na izradi i usvajanju sveobuhvatne cjelodržavne strategije o ljudskim pravima.
82. Poduzmu odlučne korake na finaliziranju i usvajanju srednjoročnog programa o borbi protiv diskriminacije i redovno dostavljaju Evropskoj komisiji najnovije informacije o njegovoj provedbi, čim bude usvojen.
83. U Parlamentu usvoje izmjene i dopune Zakona o Ombudsmanu i osiguraju njihovu provedbu u skladu s najboljim EU i međunarodnim standardima, uključujući Pariške principe, preporuke GANHRI-a (Globalni savez nacionalnih institucija za ljudska prava) za proces reakreditacije i preporuke misije stručne procijene iz marta 2018. godine.
84. Osiguraju da Institucija Ombudsmana BiH ima adekvatne ljudske i finansijske resurse da

ispuni svoj mandat kao nacionalna institucija za ljudska prava.

85. Uspostave bez odlaganja Nacionalni mehanizam za prevenciju mučenja i zlostavljanja.

Pravo na život - prevencija mučenja i zlostavljanja - zatvorski sistem

86. Osiguraju djelotvorne i nezavisne istrage u svim predmetima gdje je došlo do gubitka života, uključujući nerazriješena ubistva.

87. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene zatvorskog sistema i oblasti prevencije mučenja i zlostavljanja koja je provedena u septembru 2018. godine, čim budu spremne.

88. Dostave Odboru ministara Vijeća Evrope listu tri kandidata iz BiH na dalje razmatranje i izbor jednog člana iz BiH u Odbor za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

89. Provedu preporuke koje donese UN-ov Komitet protiv torture (UNCAT) u svojim Zaključnim zapažanjima o šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine od 22.12.2017. godine.

90. Izrade i usvoje zakon na državnom nivou kojim će se propisati minimalna prava civilnih žrtava torture tokom ratnog perioda u cijeloj zemlji u skladu s obavezama iz UN-ove Konvencije protiv mučenja.

91. Usklade entitetske zakone i osiguraju jednak tretman svih civilnih žrtava torture tokom ratnog perioda u cijeloj zemlji, u skladu s preporukama UNICAT-a.

92. Značajno unaprijede sistem pravne zaštite za civilne žrtve seksualnog nasilja i zlostavljanja tokom ratnog perioda, naročito u pogledu supsidijarne odgovornosti koja uključuje primjenu zastare na treća lica i određivanje visokih sudskih troškova u neuspješnim građanskim postupcima za traženje odštete.

93. Uspostave mehanizam za budžetsko finansiranje mehanizma za imovinsko-pravne zahtjeve civilnih žrtava rata u slučajevima kada su osuđeni počinioci nesolventni.

94. Unaprijede zakonski okvir kojim se regulira zaštita žrtava i svjedoka u parničnom postupku.

Zaštita ličnih podataka

95. Izmijene i dopune zakone o zaštiti ličnih podataka kako bi se uskladili sa Uredbom 2016/679 (GDPR) i Direktivom 2016/680, na osnovu savjeta koji je dao Eurojust.

96. Osiguraju da Agencija za zaštitu ličnih podataka ima adekvatne ljudske i finansijske resurse za obnašanje svog mandata i jačanje svoje političke nezavisnosti.

97. Osiguraju da se nacrti zakona sa svih nivoa dostavljaju Agenciji za zaštitu ličnih podataka na davanje mišljenja kadgod se ti zakoni tiču pitanja zaštite podataka.

98. Osiguraju da pravo na privatnost i zaštitu podataka ne sprječavaju pravo na slobodan pristup informacijama, naročito kada se radi o javnom interesu.

99. Budu domaćini misije stručne procjene u 2019. godini o zaštiti ličnih podataka.

Sloboda izražavanja

100. Osiguraju nepristrasne, brze, detaljne, nezavisne i djelotvorne istrage i ispravno postupanje pravosuđa u predmetima prijetnji i napada na novinare i medijske radnike.
101. Usvoje zakone kako bi regulirali transparentnost medijskog vlasništva, reklamiranja i pravila za reguliranje distribucije javnih sredstava medijima.
102. Usvoje revidirane zakone o slobodi pristupa informacijama na državnom i entitetskom nivou, usklađene sa međunarodnim standardima i *acquis-em EU*.
103. U potpunosti provedu zakone o javnim RTV servisima, putem:
 - (a) registracije korporacije javnih RTV servisa i realizuju drugu fazu prelaska na digitalno emitovanje;
 - (b) garancije političke neutralnosti i nezavisnosti upravnih odbora javnih RTV servisa;
 - (c) osiguranja održivog modela finansiranja javnog RTV sistema;
 - (d) potpunog usklađivanja entitetskih zakona sa zakonima na državnom nivou i osigurati njihovu potpunu provedbu u najboljem interesu javnosti.
104. Osiguraju dosljednu primjenu zakona o kleveti, i utvrde naknadu štete te osiguraju efikasno procesuiranje predmeta klevete.
105. Budu domaćini u 2019. godini događaja za pregled stanja kako bi se ocijenio nivo realizacije preporuka koje proizlaze iz misije stručne procjene iz 2016. godine o slobodi izražavanja.

Sloboda okupljanja i udruživanja

106. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene o slobodi okupljanja koje je provedena u maju 2018. godine.
107. Usklade zakone i prakse o slobodi okupljanja širom BiH u skladu s međunarodnim principima i EKLJP, te osnaže ulogu Ombudsmana BiH za praćenje javnih okupljanja.
108. Promovišu poticajno okruženje za civilno društvo i osiguraju da svaki novi zakon o slobodi udruživanja bude predmet uspješnih konsultacija.

Politike zabrane diskriminacije

109. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene o zabrani diskriminacije koja je provedena u martu 2018.godine, čim budu dostupne.
110. Poboljšaju djelotvornu provedbu Zakona o zabrani diskriminacije.
111. Osiguraju sveobuhvatan i na kvaliteti zasnovan razvoj kapaciteta pravnih stručnjaka za primjenu Zakona o zabrani diskriminacije i provođenje kampanja za podizanje svijesti usmjeren na širu javnost kao i na ciljane grupe u tom pogledu.
112. Osiguraju nepristrasne, brze, detaljne, nezavisne i djelotvorne istrage i ispravno postupanje pravosuđa u vezi sa dokumentovanim predmetima diskriminacije.
113. Razmotre preporuku o standardima za tijela za jednakost koju je usvojila Komisija 22.06.2018, C (2018) 3850 finalna.

114. Utvrde adekvatno i pouzdano prikupljanje statističkih podataka te osiguraju njihovu primjenu za sveukupne analize i procjenu pojava diskriminacije u zemlji.
115. Usvoje bez daljeg odlaganja revidirani akcioni plan za primjenu presude Sejdić-Finci i ostalih presuda, te osiguraju Evropskoj komisiji redovne najnovije informacije o njenoj provedbi.
116. Poduzmu konkretne korake prema administrativnom i pravnom objedinjavanju zaostalih predmeta "dvije škole pod istim krovom", što predstavlja neprihvatljiv slučaj diskriminacije po osnovi etničkog porijekla, te provedu, s tim u vezi, konačne presude domaćih sudova.
117. Uvedu sistematske mjere za prestanak praksi segregacije i asimilacije, istovremeno garantujući pravo na jednake mogućnosti obrazovanja na svim službenim jezicima.
118. Dovrše i provedu Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa zasnovanu na ishodima učenja i prošire dostupnost nastave nacionalne grupe predmeta širom zemlje.
119. Osiguraju sistematsko prikupljanje podataka o govoru mržnje i zločinu iz mržnje te da agencije za provedbu zakona unaprijede identifikaciju i izvještavanje o tim pojavama.
120. Unaprijede zakonodavni okvir koji reguliše govor mržnje i poduzmu konkretne mjere za borbu protiv zločina iz mržnje u štampanim i elektronskim medijima, kao i u službenom diskursu.

Prava žena i jednakopravnost spolova

121. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene o pravima žena i rodnoj jednakosti koja je provedena u martu 2018. godine.
122. Osiguraju provedbu novog Gender akcionog plana i nacionalnog akcionog plana za provođenje Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti UN-a
123. Ojačaju djelotvornu provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova diljem zemlje, uključujući odredbe koje reguliraju zastupljenost spolova.
124. Usklade domaće zakone na svim nivoima s Istanbulskom konvencijom i Zakonom o ravnopravnosti spolova.
125. Osiguraju adekvatno finansiranje i teritorijalnu pokrivenost sigurnih kuća za žrtve nasilja u porodici.
126. Poboljšaju prikupljanje podataka potrebnih za izradu zdravih politika usmjerenih na ključne nedostatke za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, kao i relevantnih podataka o rodno zasnovanom nasilju.

Zaštita ugroženih grupa

127. Izrade i usvoje novi akcioni plan za djecu i dodijele adekvatan budžet za njegovu realizaciju.
128. Osiguraju dalju promociju hraniteljstva i alternativnih rješenja i poduzimanje posebne mjere za borbu protiv eksploatacije djece i prosjačenja djece.
129. Prikupe tačne i dosljedne podatke o stopama dječjeg siromaštva, nasilju nad djecom, posebno pripadnicima ugroženih grupa kao što su djeca s invaliditetom, romska djeca i djevojčice.
130. Poboljšaju stopu pohađanja preškolske nastave, naročito u ruralnim područjima.
131. Budu domaćini u 2019. godini misije stručne procjene o pravima djeteta.

132. Redovno dostavljaju Komisiji najnovije informacije o provođenju strategija o pravima osoba s invaliditetom.
133. Usvoje i provedu Akcioni plan za ispunjavanje preporuka UN-ovog Odbora za prava osoba s invaliditetom.
134. Otklone diskriminaciju na osnovu statusa među osobama s invaliditetom.
135. Povećaju angažman Vijeća za osobe s invaliditetom u svim relevantnim procesima.
136. Unaprijede prikupljanje podataka o osobama s invaliditetom, uključujući podatke klasifikovane po spolu o ženama i muškarcima s invaliditetom.
137. Usvoje i provedu na svim nivoima Akcioni plan za ravnopravnost LGBTI osoba u BiH.
138. Pojednostave proceduru zakonske promjene spola za transrodne osobe.
139. Unaprijede konsolidirane podatke korisnika, kompiliraju informacije prikupljene na svim administrativnim nivoima i pripreme ažurirani status o situaciji raseljenih osoba i izbjeglica.
140. Izrade akcioni plan za rješavanje situacije za 7 500 osoba koje još uvijek žive u kolektivnim centrima.
141. Unaprijede odgovor agencija za provedbu zakona i procesuiranje predmeta napada na povratnike.

Procesna prava i pristup pravdi

142. Osiguraju usklađivanje zakona sa *acquis-em* EU o procesnim pravima osumnjičenih i optuženih osoba u krivičnom postupku i prava žrtava krivičnih djela, kao i sa *Salduz* doktrinom Evropskog suda za ljudska prava.
143. Dovrše zakonodavni okvir o pravnoj pomoći usvajanjem preostalih zakona u Srednjobosanskom kantonu i Federaciji BiH i potrebnih podzakonskih akata na državnom nivou.
144. Osiguraju dosljednu provedbu zakonodavnog i institucionalnog okvira, kako bi se postigao usklađen, konzistentan, nediskriminatoran, djelotvoran sistem pravne pomoći u cijeloj zemlji.
145. Provedu preporuke Evropske komisije koje proizlaze iz misije stručne procjene o pravnoj pomoći provedenoj u julu 2018. godine i zajednički usvoje akcioni plan s jasnim vremenskim okvirom.

Zaštita manjina

146. Unaprijede koordinaciju između svih nadležnih organa vlasti kako bi se osigurala realizacija prava osoba pripadnika nacionalnih manjina.
147. Objave razvrstane podatke o pripadnicima manjina po svakoj općini za svih 17 prepoznatih nacionalnih manjina.

Socijalna inkluzija Roma

148. Osiguraju adekvatno finansiranje za provedbu revidiranog Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma (2017-2020) i na lokalnom nivou, mijenjajući nedavni trend smanjivanja budžeta.
149. Osiguraju realizaciju Okvirnog akcionog plana u pogledu obrazovnih potreba Roma dodjeljivanjem adekvatnih sredstava.

150. Otklone specifične pravne prepreke koje dovode u pitanje socijalnu integraciju Roma, posebno u pogledu zahtjeva za registraciju adresa za upis u matične knjige rođenih i za pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju.
151. Provedu Operativne zaključke sa seminara o socijalnoj inkluziji Roma održanog u toku 2018. godine.
152. Osiguraju redovno praćenje realizacije politika inkluzije Roma od strane nadležnih institucija, uključujući Odbor Roma BiH.

Finansijska pomoć i koordinacija donatora u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova

Podsjećaju se vlasti u BiH da:

153. Izrade Mapu obuka u oblasti vladavine prava (poglavlje 23 i 24) na koordiniran i sveobuhvatan (sektorski) način.
154. Konsultiraju Evropsku komisiju (odjel za TAIEX) i Delegaciju Evropske unije u vezi sa spiskom učesnika na TAIEX događajima.